

1.1 INTRODUCTIE

Woensdag 6 november 2019 vond in de Grote Zaal van de Kanselarij in Leeuwarden het werkatelier “Brede welvaart in Fryslân” plaats. Het werkatelier werd georganiseerd door het Fries Sociaal Planbureau (FSP) en Panorama 2028. Het doel van de sessie was om het begrip ‘brede welvaart’ verder uit te diepen en te vertalen naar de Friese beleidscontext. Zodoende ontstaat een beeld van de mogelijkheden die het brede welvaartsbegrip biedt voor actuele beleidsprocessen, en de behoefte aan kennis en vervolgonderzoek van het FSP.

Er waren ongeveer dertig aanwezigen vanuit regionale overheden en maatschappelijke organisaties. De bezoekers werden uitgenodigd om op een briefje te schrijven wat brede welvaart voor hen betekent en dit te plakken op de Brede Welvaartsmuur. Een paar deelnemers waren sceptisch over de term brede welvaart. Zo stond op de muur dat brede welvaart “de nieuwste hype”, een “overbodige term” en een “vaag begrip” is. Aan de andere kant heeft ook een genodigde opgeschreven dat brede welvaart “een mooie kapstok is om integraal te kijken en beslissen”. De meesten hebben op geschreven dat brede welvaart vooral over geluk gaat en dat welvaart niet alleen om geld draait. Eén genodigde schrijft dat voor hem of haar de term brede welvaart “een fijne woonplek” inhoudt. De Brede Welvaartsmuur liet vanaf het begin zien dat de term brede welvaart geen algemene betekenis heeft.

1.2. OPENING EN PRESENTATIE JAN-PIETER SMITS

Dr. Avelien Haan, docent/onderzoeker aan de Thorbecke Academie van NHL/Stenden, opende de sessie met een korte introductie. Het thema brede welvaart wordt op meerdere plaatsen in Nederland bediscussieerd. Voorafgaande aan dit werkatelier was er 5 november ook een debat over brede welvaart in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam dat mede werd georganiseerd door Panorama 2028. Vervolgens nam drs. Ingrid van der Vegte het woord en gaf een korte introductie op het FSP.

Na de introducties begon de werksessie met prof. Dr. Jan-Pieter Smits, werkzaam bij het CBS waar hij onderzoek doet naar brede welvaart, over de duiding van het begrip brede welvaart. Smits begon over de Friese paradox. Het inkomens- en opleidingsniveau van de Friese bevolking is het laagst van heel Nederland. Deze twee indicatoren zouden veronderstellen dat de Friese maatschappij de ongelukkigste maatschappij van Nederland hoort te zijn. Uit onderzoek blijkt echter dat de Friese bevolking één van de gelukkigste van Nederland is. Hieruit volgt dat economische indicatoren niet alomvattend als het gaat om het meten van de welvaart van de bevolking. Het blijkt dat mensen uit de provincie Fryslân veel waardering hebben voor de rust en ruimte in de provincie. Ook lijkt de Friese samenleving een egalitaire samenleving te zijn waarbij er gemiddeld gesproken geen grote verschillen zijn tussen de inkomens en de waarden en normen. Verder lijkt de Friese bevolking veel waardering te hebben voor de taal, cultuur en de veiligheid in de provincie. Ook lijken Friezen minder waarde te hechten aan geld en status. Een ander belangrijk punt dat Smits aanstipte was dat de Friese bevolking, samen met de Drentse, zelfredzamer is en het gevoel heeft meer autonomie te hebben over hun leven. Al deze indicatoren dragen bij aan het geluk van de Friese bevolking, maar dit laat zich moeilijk uitdrukken in kwantitatieve economische indicatoren. Brede welvaart houdt volgens Smits in “alles wat ons leven de moeite waard maakt.”

Het is de vraag of economische groei wel goed is voor brede welvaart. Volgens Smits is economische groei niet slecht zolang het geld maar verstandig wordt uitgegeven. Een belangrijk aspect wat bijdraagt aan de kwaliteit van het leven van de Friese bevolking is de ruimte. Andere provincies hebben niet de grote ruimte die Fryslân wel heeft. Grond kan maar

één keer worden gebruikt en het is dus een belangrijke afweging waar de ruimte voor wordt gebruikt, bijvoorbeeld voor industrie, woningbouw, landbouw of natuur. In het beleidsproces moet er aandacht komen voor aspecten die bijdragen aan het verbeteren van de brede welvaart. Het is hierbij van belang dat er een goed meetsysteem komt op regionaalniveau. Bij het meten van de brede welvaart spelen thema's als onderwijs en gezondheidszorg een belangrijke rol. Ook moet er over de grenzen worden gekeken. Nederland legt bijvoorbeeld een grote claim op producten van arme landen.

Nederland scoort relatief hoog op brede welvaartsindicatoren, maar als er onderscheid wordt gemaakt tussen verschillende groepen dan valt op dat sommigen achterblijven. Vooral laagopgeleiden leven ongezonder en hebben meer een gevoel van onbehagen. Het opleidingsniveau van de Friese jongeren gaat naar beneden en dat is volgens Smits een zorgwekkende ontwikkeling. Het gaat niet alleen om het monitoren van brede welvaart, maar de vervolgstap naar concreet beleid moet ook worden gezet. Dat is lastig want de overheid is niet een grote speler. Het bedrijfsleven en de omgeving hebben ook veel invloed op brede welvaart. Ook zijn veel beleidsdebatten verkokerd. Vaak wordt er per beleidsterrein gedebatteerd en wordt er niet over de grenzen van het beleidsterrein gekeken. Als het onderwijs meer geld krijgt dan gaat er misschien een rood lampje branden bij de afdeling financiën. Er zijn dus, volgens Smits, veel verknoppingen tussen beleidsterreinen. Er moet een maatschappelijke transitie komen en burgers moeten betrokken worden bij de discussie over brede welvaart. Alleen door de burgers aan boord te krijgen kan een maatschappelijke transitie bewerkstelligd worden. Hiermee sloot Smits zijn verhaal af.

1.3 VRAAGGESPREK EN DIALOOG

Hierna volgde een vraaggesprek tussen Avelien Haan en Marijn Molema. Hierbij legde Molema de nadruk op bevolkingskrimp in Friese regio's en memoreerde hij de uitdaging om economie en ecologie in een betere balans te brengen. Beide uitdagingen vragen om nieuwe ontwikkelingsvisies waarbij het begrip brede welvaart dienstbaar kan zijn, mits we de vertaalslag maken van het algemene begrippen- en monitoringskader naar de Friese context. Er moet dus goed geluisterd worden naar de behoefte van beleidsmakers en bestuurders van overheden en maatschappelijke organisaties.

Vanuit de zaal startte een discussie die begon met de vraag of debijeenkomst niet te theoretisch is. In het Nationaal Programma Groningen wordt al gewerkt met een Brede welvaartsmonitor, waarom niet gewoon aan de slag? Ook werd de vraag gesteld of het niet te éézijdig is om alleen naar cijfers te kijken. Om mensen mee te krijgen zou er misschien op een andere manier naar brede welvaart gekeken moeten worden. Ook vroeg iemand zich af of de term brede welvaart niet werd gebruikt om extra geld naar Groningen en Friesland te krijgen. De discussie breidde zich vervolgens uit naar het onderwerp of er in de politiek wel genoeg urgentie is om de maatschappelijke problematiek in Noord-Nederland op te lossen. Na deze dialoog was er een korte pauze.

1.4. DISCUSSIETAFELS

Na de pauze moesten de deelnemers aan het werkatelier kort op een briefje schrijven wat zij op dit moment aan het doen zijn waarbij de brede welvaartsblik hen verder kan helpen. Op basis van deze briefjes konden de deelnemers aanschuiven bij één van de vijf tafels waar vervolgens verder werd gediscussieerd over het betreffende onderwerp en wat de term brede welvaart daar aan kan toevoegen. De discussie werd geleid door onderzoekers van het FSP. De onderwerpen van de vijf tafels waren: omgevingsvisie, sociaal domein, instrumentele vertaling, dialoog en onderwijs. Op de tafels waren vellen papieren neergelegd zodat de deelnemers er steekwoorden op konden schrijven. Bij de terugkoppeling werd vervolgens kort door de onderzoeker van het FSP uitgelegd wat er aan de tafel besproken was.

Omgevingsvisie

Bij de tafel met het thema omgeving kwam naar voren dat de omgevingsvisies over te veel dingen gaan; als de term brede welvaart ergens vertaald moet worden, is het zaak om een aspect uit de omgevingsvisies te selecteren. Gemeenten onderling en de provincie werken op verschillende snelheden. De provincie Fryslân heeft een concept omgevingsvisie gemaakt (Koers document). De gemeente Waadhoeke heeft een ambitie document gemaakt. De gemeente Noardeast-Fryslân heeft meer een algemene visie op de omgeving en heeft aangegeven dat ze een brede visie op de gemeente hebben. Het FSP kan op verschillende manieren helpen. Ze kunnen meedraaien in een ambtelijke werkgroep en meedenken op strategisch niveau. Ook kan het FSP de beleidsmakers helpen door op basis van brede welvaartsindicatoren de regionale DNA (identiteit) te

analyseren. Hierbij is een gebiedsgerichte aanpak van belang, zodat er per regio geanalyseerd wordt wat de identiteit is. Door een gebiedsgerichte aanpak is het ook mogelijk om verschillende regio's met elkaar te vergelijken. Het is hierbij ook belangrijk om voorbij de cijfers te kijken.

Sociaal domein

Het centrale thema voor de tafel sociaal domein was inclusiviteit. Inclusiviteit is dat mensen het gevoel hebben dat ze mee kunnen doen in de samenleving. Vaak wordt er ééndimensionaal gekeken naar de zorgvraag van mensen. Bijvoorbeeld als ouderen langer op zichzelf blijven wonen wordt er gekeken of zij een traplift nodig hebben of hoe vaak in de week de zorg langs moet komen. Er wordt echter niet bij stilgestaan wat de invloed van de omgeving is om iemand prettig zelfstandig te laten wonen. Hierbij is maatwerk nodig en daarbij moet de vraag gesteld worden: wat heeft iemand nodig? Het is de vraag of de huidige instanties wel de ruimte bieden voor dit maatwerk. Het begrip brede welvaart kan een belangrijk venster zijn voor instanties zodat er niet alleen de economische aspecten worden meegenomen, maar ook de kwalitatieve aspecten in de omgeving. Het FSP kan beleidsmakers hierbij helpen door inzicht te bieden in: ten eerste hoe mensen zelf ervoor zorgen dat ze mee kunnen doen in de maatschappij en ten tweede hoe instanties ervoor zorgen dat mensen mee kunnen doen in de samenleving. Het FSP kan beleidsmakers dus vooral helpen bij het verwerven van kennis in hoe een inclusieve samenleving bewerkstelligd kan worden.

Ook kwam in de discussie naar voren dat gemeenten verantwoordelijkheid hebben voor mensen met een Licht Verstandelijke Beperking (LVB), mensen met een Ernstige Psychische Aandoening (EPA), kwetsbare jongeren en ouderen. Het FSP kan gemeenten helpen door te onderzoeken welke instrumenten de gemeenten het beste kunnen inzetten voor verbetering van de brede welvaart bij deze doelgroepen.

Instrumentele vertaling

Bij de tafel instrumentele vertaling ging het vooral om de vraag hoe je mensen mee kunt nemen in het verhaal van brede welvaart. Op het papier van deze tafel is er geschreven "wat wil je doen met de cijfers? Hoe kun je er besluiten uit halen?" Hierbij is het belangrijk dat mensen moeten leren met cijfers om te gaan. Onder de deelnemers van de tafel heerste het idee dat veel beleidsmakers moeite hebben met cijfers en hoe die cijfers vervolgens in concreet beleid kan worden omgezet. Ook gaven de deelnemers aan dat het FSP hen kan helpen bij het opstellen van regionale indicatoren. Hoewel daar tegenin werd gebracht dat het CBS al bezig is met het opstellen van regionale indicatoren voor brede welvaart en dat het waarschijnlijk dubbelop is als zowel de gemeenten individueel als het CBS regionale indicatoren gaat opstellen. Het FSP zou echter wel kunnen helpen om gemeenten te ondersteunen in het implementeren van de regionale indicatoren door er uitleg over te geven. Het FSP zou hierbij kunnen functioneren als een brug tussen gemeenten en het CBS. Al met al kwam er bij de tafel instrumentele vertaling geen duidelijk beeld naar voren wat het FSP precies voor de beleidsmakers kon betekenen.

Dialog

De kern bij de dialoogtafel was dat het FSP op zich niet zeer betrokken hoeft te zijn bij de monitoring, maar dat het FSP een rol heeft bij de duiding. Als het bijvoorbeeld gaat over de toekomstige woningvoorzieningen in Fryslân dan heeft het FSP een meer onafhankelijke blik op deze ontwikkeling dan een makelaar. Voor beleidsmakers moet het FSP dienen als een onafhankelijk instituut waarop zij kunnen vertrouwen voor een onafhankelijke analyse van de gegevens. Ook bij de tafel dialoog kwam naar voren dat het begrip brede welvaart nog verder verkleind kan worden naar wijk- en buurtniveau. Hierbij is verdiepend onderzoek van belang. Smits gaf ook al aan dat er veel verknoppingen zijn in het beleid. De keuzes die beleidsmedewerkers (maar ook burgers) maken hebben gevolgen op andere gebieden en het FSP kan door verdiepend onderzoek in kaart brengen hoe die verknoppingen invloed op elkaar uitoefenen. Vervolgens kan het FSP ook onderzoek doen naar wat de vervolgstap moet zijn voor beleidsmakers om de term brede welvaart concreet toe te passen in de praktijk. Bij het onderzoek naar brede welvaart werd benadrukt dat het FSP geen eigen onderzoek moet uitvoeren, maar dat het in samenspraak moet worden uitgevoerd met de beleidsmakers en de andere betrokkenen van het werkveld.

Onderwijs

Bij de onderwijstafel kwamen de deelnemers tot de conclusie dat het huidige onderwijs niet meer houdbaar is. Een aantal regio's in Fryslân hebben te maken met krimpen met het dalend aantal kinderen is het lastig voor basisscholen in krimpregio's om de deuren open te houden. Daarnaast sluit het onderwijs zoals het nu vormgegeven is in losse schoolvakken niet aan

bij de vraag vanuit de maatschappij. Vervolgens verschoof het gesprek naar de relatie met brede welvaart. Het curriculum in het onderwijs is te veel in hokjes verdeeld, waarbij ieder vak zijn eigen specialisme is. Hierdoor gaat de jeugd ook in hokjes denken terwijl ze dat van nature niet doen. Specialisme is waardevol maar heeft een brede basis nodig. Het concept brede welvaart zou, volgens de deelnemers aan de onderwijstafel, een bijdrage kunnen leveren aan het doorbreken van het hokjes denken in het onderwijs. Het onderwijs zou eigenlijk meer multidisciplinair en internationaal moeten zijn. Hierbij moet een omslag in het denken komen. Onderwijsinstellingen moeten niet de studenten, maar de maatschappij als klant van het onderwijs zien. Hierbij moet vervolgens de vraag worden gesteld wat heeft de maatschappij nodig? Het FSP zou door diepgaand onderzoek onderwijsinstellingen kunnen informeren over waar de maatschappij behoefte aan heeft. Daarnaast zou het FSP kunnen helpen om goede voorbeelden van samenwerking tussen onderwijs, maatschappij, beleid en bedrijfsleven uit te lichten en te beschrijven.

1.5. AFSLUITING

Na afloop konden de deelnemers een kaartje invullen waarbij zij konden aangeven wat zij zowel op korte als op lange termijn gingen doen met het thema brede welvaart en hoe het FSP hen daarbij kan helpen. Hierbij hebben een aantal deelnemers aangegeven dat zij het begrip brede welvaart mee zullen nemen en introduceren in hun organisatie. Verder werd aangegeven dat het FSP de beleidsmakers kan helpen met het leveren van gegevens en met een onafhankelijke analyse van deze gegevens. Toegankelijkheid en openheid van het FSP over hun gegevens is zeer belangrijk zodat er een goede samenwerking kan ontstaan met verschillende overheidsinstanties.